

Marzanna Farnicka*

MŁODZI DOROŚLI WOBEC WŁASNEJ PRZYSZŁOŚCI

Wielu badaczy wskazuje na związek ukierunkowania na przyszłość z realizowaniem zadań życiowych, podejmowaniem decyzji i kształtowaniem własnej tożsamości (Tyszkowa 1988, 1993; Obuchowski 2000, Liberska 2004, Levinson 1978). Proces ten zachodzi na poziomie psychologicznym, ponieważ człowiek nie tylko reaguje na rzeczywistość, ale aktywnie ją tworzy. Poprzez własne wcześniejsze doświadczenia przewiduje skutki własnych zachowań oraz wyobraża sobie reakcje innych ludzi, co ma wpływ na przeżywany stan emocjonalny oraz jego późniejsze postępowanie (Pervin 2002). Poniższe opracowanie oparte jest na założeniu H. Liberskiej, która wskazuje na istotne znaczenie środowiska rozwoju dla formowania perspektyw temporalnych. Docenienie znaczenia środowiska rozwoju w tworzeniu perspektyw temporalnych może dostarczać istotnej, z punktu widzenia profilaktyki społecznej, wiedzy w dążeniu do optymalizacji owej ścieżki rozwojowej wobec osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Teoretyczne podstawy modelu badawczego

Punktem wyjścia do utworzenia modelu badawczego były refleksje obecne w literaturze na temat możliwości tworzenia własnej przyszłości oraz relacji między przeszłością, teraźniejszością i przyszłością. Oczywiście teraźniejszość – lub czas w ogóle – można postrzegać jako serię nieciągłych punktów (podejście atomistyczne), jako linię wzdłuż której czas płynie bardziej lub mniej jednostajnie (podejście linearne) lub ukierunkować go i związać z zadaniami, celami, nadziejami, których temporalne właściwości są istotnymi determinantami zachowania (podejście aktualizacyjne) (Nosal, Balcar 2004, Trempała 2000, Obuchowski 1993, Tomaszewski 1984). W niniejszej pracy przyjmuję to drugie podejście i perspektywę przyszłościową traktuję jako „[...] złożone, poznawczo-motywacyjne konceptualizacje jednostki na temat

***Marzanna Farnicka** – dr, psycholog, pracownik Pracowni Psychologii UZ. Autorka publikacji na temat stresu i radzenia sobie z nim w rodzinach, transmisji międzypokoleniowej i jej roli w procesach adaptacji do zmian kulturowych. W powyższych obszarach współpracuje z organizacjami społecznymi takimi jak Caritas, PCPR, Centrum Usług Opiekuńczych tworząc i proponując modele oddziaływań.

własnej osoby w przyszłości i/lub na temat kontekstu swego przyszłego życia” (Trempała 2000).

Punktem wyjścia do utworzenia modelu badawczego był temporalny model zmian rozwojowych Trempały i Malmberga. Wymienieni autorzy przyjmują następujące poziomy kontekstu, oddziaływujące na oczekiwania dotyczące przyszłości:

- makropoziom (zdarzenia o wymiarze społecznym i historycznym np. przemiany społeczne),
- egzopoziom (zdarzenia lokalne np.: sportowe, kulturalne czy gospodarcze),
- mezopoziom (różne sfery życia np.: kariera zawodowa, szkolna, życie rodzinne),
- mikropoziom (codzienne wydarzenia np.: zakupy, wywiadówka, spotkanie, wzajemne interakcje w obrębie systemu rodzinnego).

Wyróżnione poziomy stanowią kontekst socjokulturowy, który tworzy zróżnicowane warunki do zachowania i rozwoju człowieka. Jego wpływ zachodzi bezpośrednio na doświadczenie indywidualne oraz bezpośrednio i pośrednio (przez doświadczenie indywidualne) na grupę procesów ukierunkowania na przyszłość. Jednak, zgodnie z przyjętym modelem, sam kontekst życiowy podlega zmianom także poprzez bezpośredni wtórny wpływ przez oczekiwane doświadczenia. W strukturach doświadczenia oczekiwanego znajdują się: dziedzina oczekiwanych zdarzeń w danym przyszłym okresie życia (np.: założenie rodziny, podjęcie pracy, ukończenie lub rozpoczęcie szkoły), walencja oczekiwanych zdarzeń oraz czas ich wystąpienia.

Prezentowany model zakłada, że doświadczenie indywidualne jest organizowane w ramach dwóch systemów: w schematach wiedzy społecznej i wiedzy o sobie (Trempała 2000). W obrębie wiedzy społecznej zaakcentowano dwa wymiary: poczucie normatywności i dystans międzypokoleniowy. Natomiast w obrębie wiedzy o sobie wskazuje się na wymiary takie jak: samoocena i poczucie kontroli nad własną przyszłością. Schematy te, zdaniem autorów, stanowią podstawę ukierunkowania na przyszłość i zalicza się do nich: motywację, planowanie i ewaluację. Wyniki badań J. Trempały wskazują na większe znaczenie doświadczenia indywidualnego niż kulturowego w tworzeniu się omawianych perspektyw.

Podsumowując, w świetle przyjętego modelu badań założono, że zorientowanie na przyszłość jest nie tylko wypadkową wieku i spostrzeganych

wydarzeń normatywnych, ale kształtuje się przede wszystkim w określonej rzeczywistości społeczno-kulturowej, jako subiektywna „teoria własnego życia” i pełni funkcję integrującą w tworzeniu konstruktu „ja”, mającego wymiar temporalny (Trommsdorff 1994, Trempała, Malmberg 1996). W niniejszej pracy przyjmuje się, że proces kształtowania perspektyw przyszłościowych jednostki zachodzi poprzez nabywanie doświadczenia, ich strukturalizację i restrukturalizację, szczególnie w obszarze samowiedzy (Trempała 2000, Tyszkowa 1988). Polega on na włączaniu w struktury systemu psychicznego doświadczeń wynoszonych z własnej aktywności jednostki w środowisku, po odpowiednim poznawczym i emocjonalnym opracowaniu (Tyszkowa 1988).

Wczesna dorosłość jako specyficzny okres rozwojowy

Wybór wieku osób badanych podyktowany był specyfiką omawianego okresu rozwojowego. Wczesna dorosłość bowiem jest związana z procesami oddzielania się od rodziny pochodzenia, poszukiwania drogi życiowej zarówno na płaszczyźnie zawodowej, jak i osobistej. Okres ten czasem nazywa się okresem „konsumpcji” i zastosowania w praktyce uzyskanej wcześniej niezależności, dojrzałości biologicznej, społecznej i emocjonalnej. W tym czasie rozwijająca się jednostka tworzy rodzinę, kształtuje swoją karierę zawodową, ustala zaangażowanie w relacje ze środowiskiem lokalnym i określa swoją przynależność mentalną, społeczną, religijną czy polityczną (Bee 2004, Gurba 2000). W tym okresie rozwoju młody człowiek podejmuje kilka doniosłych decyzji, w tym o rodzicielstwie, uznawaną w literaturze jako siódmy przełom życiowy (Kowalik 2002). Podjęcie decyzji o zostaniu matką lub ojcem stanowi wyzwanie dla młodej kobiety i młodego mężczyzny, aby z osoby do tej pory poddawanej socjalizacji stać się również osobą kształtującą warunki i kierunki wychowania innego człowieka. Rodzic musi zmierzyć się z oceną własnej przeszłości (doświadczanych przez niego praktyk i kierunków wychowawczych), dokonać oceny rzeczywistości (aktualnej, antycypowanej i oczekiwanej) oraz ustalić najkorzystniejsze dla swego dziecka kierunki rozwoju.

Rola kontekstu rodzinnego w procesie nabywania doświadczenia

W literaturze przedmiotu podkreśla się, iż od charakterystyki kontekstu rozwojowego zależy przebieg procesu nabywania doświadczeń¹.

¹ Wskazuje się, iż czasem sama świadomość określonego kontekstu może warunkować dalszy proces nabywania doświadczeń.

Rolę związków uczuciowych w rodzinie oraz jej rolę w przekazie doświadczeń pomiędzy członkami rodziny wielokrotnie podkreślała w swoich pracach M. Tyszkowa (1985), między innymi gdy badała wzajemne stosunki pomiędzy dziadkami a wnukami. M. Ziemska (1975) wskazywała rolę klimatu emocjonalnego, określając postawy rodzicielskie i styl wychowania w rodzinie. Natomiast T. Rostowska (1995) wskazywała rolę tych związków w procesie transmisji międzypokoleniowej.

Podobnie rzecz ma się z percypowanym statusem materialnym osób bliskich w rodzinie. M. Tyszkowa (1985) status społeczno-ekonomiczny uznaje za globalny wskaźnik warunków kulturowych.

W niniejszym opracowaniu za kryterialny wskaźnik środowiska rozwoju przyjęto rodzinę pochodzenia Młodych Dorosłych (rodzina naturalna o pozytywnym klimacie emocjonalnym lub rodzina zastępcza). W celu uwypuklenia różnic środowiska wychowawczego dobrano osoby badane w podgrupach. Pierwszą stanowili młodzi dorośli pochodzący z wyselekcjonowanych rodzin naturalnych o pozytywnym klimacie emocjonalnym (GII) i młodzi dorośli pochodzący z rodzin zastępczych o neutralnym klimacie emocjonalnym (GI). Klimat emocjonalny rodziny badano Testem Stosunków Rodzinnych Anthony-Bene (1993).

Założenia badawcze

Celem prezentowanego postępowania badawczego było zobrazowanie różnic i podobieństw obszarach samowiedzy i oczekiwanego doświadczenia wśród Młodych Dorosłych pochodzących z różnych środowisk wychowawczych. W systemie samowiedzy wyróżniono poczucie wpływu na własne życie, samoocenę w zakresie wyróżnionych cech.

W pracy – zgodnie z propozycją Trempały (2000) – termin „samooce-na” dotyczy opisu własnych cech takich jak: oszczędność, pewność siebie, szczerość, zdecydowanie, gospodarność, wyrozumiałość, odpowiedzialność, opiekuńczość, pracowitość, towarzyskość, aktywność, inteligencja i atrakcyjność, zaś kategoria poczucia wpływu dotyczy oceny poczucia kontroli nad zdarzeniami i czynami takimi jak: czas wolny, stosunki z rodziną, własny wygląd, stosunki z innymi ludźmi, stosunki z partnerem, życie zawodowe, własne zdrowie i własny status materialny.

Ewaluacja wpływu określonych wydarzeń na życie jednostki dotyczy nastawienia emocjonalno-poznawczego (walencji) wobec przyszłych ważnych wydarzeń i działań takich jak: moment ukończenia szkoły i uzyskanie pełnego przygotowania do wykonywania wybranego zawodu, wybór partnera życiowego, przeprowadzka do własnego mieszkania, podjęcie pierwszej pra-

cy, zmiana pracy, poprawa sytuacji finansowej, utrata pracy, awans zawodowy, przejawianie zaangażowania w aktywności religijnej, podjęcie zaangażowania w aktywność polityczną, podjęcie zaangażowania w aktywność społeczną.

Hipotezy badawcze

Na podstawie zdefiniowanego obszaru badawczego skonstruowano następującą hipotezę badawczą:

$H1_0$ Istnieje zgodność pomiędzy badanymi grupami, zróżnicowanymi pod względem pochodzenia ze środowisk rodzinnych, na wymiarach: samooceny, poczucia wpływu na własne życie oraz ewaluacji wpływu oczekiwanego doświadczenia.

Opis badania empirycznego

Procedura badania obejmowała dwa etapy. W etapie pierwszym poszukiwano uczestników badania: młodych dorosłych do poszczególnych podgrup ze względu na klimat emocjonalny rodziny pochodzenia. Przebadano 91 rodzin i tylko 50 z nich spełniło kryterium pozytywnego klimatu emocjonalnego w rodzinie.

W drugim etapie skoncentrowano się na porównaniu obu grup Młodych Dorosłych (GI i GII) w zakresie wyróżnionych zmiennych, jakimi były: samoocena, poczucie wpływu na własne życie, ewaluacja oczekiwanego doświadczenia oraz oczekiwane zmiany w ich życiu. W prezentowanym badaniu do weryfikowania hipotez stosowano testy istotności różnic.

Grupa badana

W badaniach wzięło udział 91 młodych dorosłych w przedziale wiekowym pomiędzy 19 a 26 rokiem życia. Pierwsza grupa badanych GI (41 osób) rekrutowała się głównie z osób pochodzących z rodzin zastępczych (36 osób, podopiecznych PCPR²) lub opuszczających placówki wychowawcze (5 osób). Druga grupa badanych GII (50 osób) rekrutowała się z osób pochodzących z rodzin naturalnych, w których określano wskaźnik bliskości rodzinnej. W obu grupach kontrolowano płeć i poziom wykształcenia. W grupie GI było 21 kobiet i 20 mężczyzn, natomiast w grupie GII 20 mężczyzn i 30 kobiet. Badanie przeprowadzono na terenie powiatu Zielonej Góry.

Opis metod badawczych

W badaniu wykorzystano następujące narzędzia badawcze:

²Dziękuję Dyrekcji PCPR w Zielonej Górze za możliwość zbierania i wykorzystania danych potrzebnych do pracy badawczej.

- *test stosunków rodzinnych w wersji dla dorosłych E. Bene - J. Anthony* na podstawie opracowania A. Frydrychowicz (1993),
- *narzędzie badające ocenę wpływu zdarzeń na życie jednostki* H. Boszkiewicz (1997), w którym badani na skali 7-punktowej określali znaczenie danego wydarzenia (np. pierwsza praca, ukończenie szkoły) od zdecydowanie pozytywnego do zdecydowanie negatywnego,
- *narzędzie badające obraz własnej osoby Samoopsis*, który oparto na podstawie „Kwestionariusza do badania samooceny” R. Drwala (1987). Osoby badane określały stopień nasilenia różnych cech percypowanych u siebie (np.: pracowitość, atrakcyjność). Test zawierał 14 kategorii z czterostopniową skalą (od posiadam w stopniu bardzo wysokim – 4 do nie posiadam wcale – 1). Dobór cech nastąpił na podstawie prezentowanych przez G. Petersa i A. Hendricka (1998) cech jako istotnych w porównaniach społecznych i osobistych,
- *narzędzie w postaci kwestionariusza badającego poczucie wpływu na wydarzenia* skonstruowano w oparciu o metodę zaprezentowaną w publikacji J. Trempały (2000), zawierający osiem pozycji. Osoby badane oceniają swój wpływ na następujące obszary: status materialny, zdrowie, stosunki z partnerem, z rodziną i innymi ludźmi, życie zawodowe, wygląd i sposób spędzania wolnego czasu na skali siedmiostopniowej (od „zawsze”, przez „zazwyczaj”, „czasami” i „rzadko” do „prawie wcale”, „raczej nie” i „zdecydowanie nie mam wpływu”).

Wyniki badań

Wstępna analiza danych, dotyczących poziomu wykształcenia wykazała istnienie istotnych różnic w badanych grupach.

Wśród osób z rodzin zastępczych 40% miało wykształcenie podstawowe i zawodowe, 50% średnie, a 10% było w trakcie studiów (tylko kobiety). Natomiast w grupie młodzieży pochodzącej z rodzin pełnych o pozytywnym klimacie emocjonalnym 80% było w trakcie studiów, zaś 20% miało wykształcenie średnie.

Także w eksplorowanych obszarach uzyskano wyniki wskazujące na istotne różnice pomiędzy grupami (GI i GII). Dotyczyło to zmiennych związanych z samooceną (tab. 1) i poczuciem wpływu na wydarzenia (tab. 2). W obu przypadkach, osoby pochodzące ze środowiska o pozytywnym klimacie emocjonalnym (wyselekcjonowane rodziny naturalne, pełne, GII) oceniały siebie wyżej niż osoby pochodzące z rodzin zastępczych (GI), zarówno

pod względem posiadanych cech, jak i poczucia wpływu na różne sfery swojego życia, takich jak: *stosunki z rodziną, innymi ludźmi, własne zdrowie, czas wolny, status materialny i życie zawodowe*.

Tabela 1

Porównanie grup na wymiarze samooceny (średnie i test istotności różnic)

Cecha	Grupa I	Grupa II	F	Istotność
oszczędność	1,73	3,22	19,336	0,000
pewność siebie	1,7	3,22	49,200	0,000
szczerłość	2,28	3,42	36,634	0,000
zdecydowanie	2	3,1	35,204	0,000
gospodarność	2,13	3	58,25	0,000
wyrozumiałość	2,15	3,46	52,228	0,000
odpowiedzialność	2,5	3,5	38,563	0,000
opiekuńczość	2,48	3,41	32,335	0,000
pracowitość	2,55	3,326	36,426	0,000
towarzyskość	2,44	3,36	8,412	0,006
aktywność	2,13	3	113,333	0,000
inteligencja	2	3,3	61,901	0,000
atrakcyjność	1,83	3	7,85	0,004

Tabela 2

Porównanie grup w zakresie poczucia wpływu na wydarzenia
(średnie i test istotności różnic)

Obszar wpływu	Grupa I	Grupa II	F	Istotność
czas wolny	4,94	6,42	30,475	0,000
stosunki z rodziną	4,64	5,95	28,744	0,000
wygląd	5,25	6,3	26,436	0,000
stosunki z innymi	4,8	6,22	36,358	0,000
stosunki z partnerem	4,97	6,27	28,513	0,000
życie zawodowe	4,37	5,89	24,130	0,000
zdrowie	4,48	5,67	12,993	0,001
status materialny	4,45	5,63	16,628	0,000

Osoby z rodzin naturalnych, pełnych (GII) opisywali siebie jako posiadających w wysokim stopniu cechy takich jak: *szczerłość* (średnia 3,42 na 4), *odpowiedzialność* (średnia 3,5) i *wyrozumiałość* (3,46). W najniższym stopniu posiadali cechy takie jak: *atrakcyjność*, *aktywność* i *gospodarność* (3). Natomiast osoby z grupy młodych dorosłych pochodzących z rodzin zastępczych (GI) oceniali siebie jako posiadających w pewnym stopniu cechy takie jak: *pracowitość* (średnia 2,55), *opiekunczość* (średnia 2,48) i *towarzyskość* (2,44). W grupie GI cechy takie jak: *oszczędność* (1,73), *pewność siebie* (1,7) i *atrakcyjność* (1,83) należały do cech posiadanych w stopniu najniższym.

Uzyskany obraz wskazuje na istnienie innych istotnych i atrakcyjnych cech wśród młodych dorosłych w obu grupach.

W obszarze poczucia wpływu na wydarzenie osoby z rodzin pełnych (GII) określiły, że prawie zawsze mają wpływ na swój *czas wolny* (6,42), *stosunki z partnerem* (6,27) i *stosunki z innymi ludźmi* (6,22). Natomiast najniższe poczucie wpływu percypują w obszarach: *zdrowia* (5,67), *życia zawodowego* (5,89) i *statusu materialnego* (5,63) (przypomnę tylko, że skala miała rozpiętość od 1 do 7). Osoby z grupy młodych dorosłych pochodzących z rodzin zastępczych (GI) zauważali, że prawie zawsze (5,25) mają wpływ na swój *wygląd* i zazwyczaj na *stosunki z partnerem/partnerką* (4,97) oraz na *czas wolny* (4,94). Osoby z tej grupy określiły (podobnie jak młodzi dorośli z poprzedniej grupy), że najrzadziej według nich (często) mają wpływ na *życie zawodowe* (4,37), *status materialny* (4,45) i *własne zdrowie* (4,48).

Uzyskane wyniki wskazują na posiadanie zdecydowanie niższego poczucia wpływu i niższą samoocenę u młodzieży pochodzącej z rodzin zastępczych niż u młodzieży pochodzących z rodzin pełnych.

W zakresie ewaluacji wpływu zdarzeń na własne życie wyniki wskazują na specyficzne obszary różnic pomiędzy grupami. W zakresie zmiennych takich jak: *ewaluacja wpływu na życie wydarzenia jakim jest ukończenie szkoły*, *ewaluacja wpływu na życie podjęcia aktywności społecznej*, *ewaluacja wpływu na życie awansu zawodowego* i *ewaluacja wpływu na własne życie wyboru partnera życiowego* uzyskane rezultaty wskazują na istotne różnice pomiędzy obiema grupami na poziomie $\alpha=0,01$. We wszystkich przypadkach osoby z grupy GI (osoby pochodzące z rodzin zastępczych) oceniały wpływ tych wydarzeń jako bardziej pozytywny niż osoby z grupy GII (młodzi dorośli z rodzin naturalnych, pełnych), co uwiadamiają wyższe średnie tych wydarzeń (tab. 3). Największe różnice dotyczą oceny wpływu zdarzeń, jakimi są: ukończenie szkoły i wybór partnera życiowego. W poszczególnych grupach średnie wynoszą: 5,45 w grupie GI i 4,87 w grupie GII dla zmiennej *ewaluacja wpływu na życie wydarzenia jakim jest ukończenie szkoły* oraz 5,6

w grupie GI i 4,66 w grupie GII dla zmiennej *ewaluacja wpływu na własne życie wyboru partnera życiowego*.

Tabela 3

Porównanie grup w zakresie ewaluacji wpływu wydarzeń na życie badanych

Wydarzenie	Grupa I	Grupa II	F	Istotność
zmiana pracy	4,61	4,37	0,225	0,638
wybór partnera życiowego	5,6	4,66	15,476	0,000
poprawa sytuacji finansowej	5,59	6	1,116	0,297
przeprowadzka do własnego mieszkania	5,18	4,77	1,413	0,238
utrata pracy	0,61	0,44	0,093	0,762
awans	5,6	4,58	21,165	0,000
aktywność religijna	4,2	3,8	2,195	0,142
aktywność polityczna	3,53	3,37	0,385	0,537
aktywność społeczna	5,15	4,1	26,672	0,000
pierwsza praca	5,02	4,6	2,474	0,120
ukończenie szkoły	5,45	4,87	8,971	0,004

W przypadku pozostałych zmiennych w obszarze ewaluacji wpływu wydarzeń zauważono brak różnic między grupami. Podobieństwo między grupami dotyczy ewaluacji wpływu na życie wydarzeń takich jak: zmiana i utrata pracy, podjęcie aktywności religijnej i politycznej, podjęcie pierwszej pracy oraz poprawa sytuacji finansowej.

Analizując wyniki uzyskane w przypadku eksploracji tego obszaru zmiennych mówić można o zgodności między badanymi grupami dotyczącej sfery zawodowej (ewaluacja wpływu wydarzeń takich jak: zmiana pracy, utrata pracy, podjęcie pierwszej pracy, poprawa sytuacji finansowej) i aktywności społecznej (ewaluacja wpływu wydarzeń takich jak: podjęcie aktywności religijnej i politycznej). Ponadto, przyglądając się ilościowej analizie zmiennych w poszczególnych grupach można zauważyć, że w tym obszarze struktura zmiennych jest podobna. W obu grupach wydarzenia takie jak: awans, wybór partnera życiowego, poprawa sytuacji finansowej oceniane są jako te, które wywrą najbardziej pozytywny wpływ na dalsze życie. Natomiast wydarzenia takie jak: utrata pracy, podjęcie aktywności politycznej i religijnej są oceniane jako te, które mogą wywrzeć najmniej pozytywny wpływ na dalsze życie. Uzyskany obraz wskazuje na podobną percepcję rzeczywistości dotyczącą przyszłych wydarzeń w obu grupach.

W wyniku postępowania badawczego istniały istotne przesłanki do odrzucenia hipotezy $H1_0$, mówiącej o zgodności pomiędzy grupami w zakresie doświadczenia indywidualnego i częściowo w zakresie oczekiwanego doświadczenia. Oznacza to, że kontekst rozwoju związany z klimatem emocjonalnym rodziny (w tym przypadku, związany z fizycznym środowiskiem rozwojowym, ponieważ porównywano rodziny naturalne z zastępczymi na wymiarach bliskości rodzinnej) różnicuje istotnie: samoocenę młodych dorosłych i ich poczucie wpływu na wydarzenia oraz ewaluację wpływu oczekiwanych zdarzeń takich jak: ukończenie szkoły, aktywność społeczna, awans zawodowy i wybór partnera życiowego.

Dyskusja nad znaczeniem wyników

Wyniki uzyskane w badaniu wskazują na istnienie różnic w obu grupach w ocenie wpływu na życie przyszłych wydarzeń w sferze dotyczącej rodziny i edukacji. Zaobserwowano natomiast podobne oceny oczekiwań w odniesieniu do sfery związanej z aktywnością zawodową i społeczną.

Obraz porównań jakościowych pomiędzy grupami wskazuje na znaczącą różnicę pomiędzy osobami, w zależności od rodziny pochodzenia, w zakresie własnej samooceny, jak i poczucia wpływu na wydarzenia życiowe takie jak: zdrowie, wygląd, stosunki z partnerem, z rodziną, status materialny, co przekłada się na uzyskany status wykształcenia.

Osoby pochodzące z rodzin zastępczych (GI) oceniają niżej od swoich rówieśników z rodzin naturalnych (GII) poziom ocenianych cech i wpływ na badane sfery własnego życia. Natomiast zdecydowanie pozytywniej oceniają wpływ oczekiwanych zdarzeń na własne życie niż ich rówieśnicy z rodzin pełnych. Zjawisko to wynikać może z braku realnego kontaktu z rzeczywistością, przejawiającego się zarówno w niedowartościowywaniu swego wpływu i własnych cech, jak i zbyt idealistycznemu spoglądaniu w przyszłość.

Na podstawie opisywanych różnic pojawia się teza, zwracająca uwagę na źródło różnic pomiędzy grupami, czyli środowisko rodzinne. Różnice miałyby związek z treściami przechowywanymi w doświadczeniu indywidualnym w systemie samowiedzy. Treści te związane z obrazem własnej osoby i poczuciem wpływu na własne życie okazują się być inne w obu grupach. Różnica między grupami dotyczy także o wiele bardziej pozytywnych oczekiwań wobec przyszłości osób pochodzących z rodzin zastępczych. Oczekiwania te, w związku z tym, że są zawyżone, nie potwierdzają się (lub rzadko potwierdzają się) w rzeczywistości, przez co wtórnie obniżają samoocenę i poczucie wpływu na wydarzenia osób pochodzących z tej grupy.

Drugie nasuwające się spostrzeżenie w wyniku analizy danych uzyskanych w badaniu wskazuje na pewną stałość systemu doświadczenia indywi-

dualnego w zakresie samowiedzy i podatność na zmiany obszaru, związane-go z ewaluacją wpływu na życie oczekiwanych zdarzeń. Właśnie w systemie ewaluacji wpływu przyszłych wydarzeń zauważono pewien obszar braku róż-nic między grupami. Można przypuszczać, że właśnie w strukturach związa-nych z oczekiwaną przyszłością zachodzi zmiana związana z niezależnością postrzegania i tworzenia własnego dorosłego niezależnego od wzorców wy-niesionych ze środowiska rodzinnego. Można także wnioskować, że struktury te (oczekiwanego doświadczenia), są bardziej wrażliwe na zmianę powsta-łą w wyniku podjętej aktywności własnej jednostek niż struktury związane z obszarem samowiedzy. Zatem, obszar związany z ewaluacją wpływu przy-szłych zdarzeń, ulegając zmianom, sam jawi się jako czynnik modyfikujący poprzednie doświadczenia, a poprzez związanie z przyszłością, może być se-lektywnym modyfikatorem aktywności własnej jednostki i jej przyszłych do-świadczeń. Podobne wyniki uzyskano badając różnice modeli rozwoju spo-łecznego między pokoleniami (Farnicka).

Uzyskany w badaniu obraz oceny własnych cech, poczucia wpływu i oce-ny wpływu wydarzeń na własne życie nie tylko opisuje różnice pomiędzy osobami pochodzącymi z różnych środowisk wychowawczych, ale skłania do wyciągnięcia dwóch wniosków znanych już w literaturze i prezentowanych w poglądach między innymi takich badaczy jak M. Radochoński (2009) czy K. Pospiszyl (2007).

Pierwszy wniosek dotyczy konieczności podjęcia szeroko pojętej i dłu-gookresowej profilaktyki prowadzonej w rodzinach zastępczych. Jej celem powinno być nie tylko tworzenie pozytywnych więzi emocjonalnych w ro-dzinie, których przejawem będzie między innymi akceptująca postawa rodzi-cielska skutkująca adekwatną samooceną dzieci, ale także praca związana z kształtowaniem realnych oczekiwań wobec przyszłości.

Drugi wniosek wskazuje na nowe obszary w podejmowanych działaniach profilaktycznych wśród młodzieży. Powinna ona zawierać elementy umoż-liwiający urealnianie samooceny i poczucia wpływu oraz stwarzanie moż-liwości budowania nowej perspektywy rozwojowej młodych ludzi. Efekty takie można uzyskać między innymi przez doświadczenia korekcyjne i kon-takt z osobami posiadającymi inne (alternatywne do znanych wcześniej ze środowiska rodzinnego) kariery edukacyjne i zawodowe.

Rezultaty badań zachęcają do eksplorowania zagadnienia i kontrolowa-nia zmian zachodzących w trakcie różnych oddziaływań korekcyjnych i profi-laktycznych. Podejmowane działania badawcze i korekcyjne mogą uzupełnić dotychczasową wiedzę oraz wspierać nowe formy działań w realizowanych programach profilaktycznych dla osób zagrożonych marginalizacją.

Literatura

- BEE H. (2004), Psychologia rozwoju człowieka, Zysk i S-ka, Poznań.
- BENE E., ANTHONY J. (1993), adaptacja polska A. Frydrychowicz, Test stosunków rodzinnych, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa.
- BOSZKIEWICZ H. (1997), Rzetelność i trafność w nieklasycznych modelach testów (studium metodologiczne). Niepublikowana praca magisterska, Wydział Pedagogiki i Psychologii WSP, Bydgoszcz.
- DRWAŁ R. L. (1987), Inwentarz samowiedzy, [w:] red. R. L. Drwał, Techniki kwestionariuszowe w diagnostyce psychologicznej. Wybrane zagadnienia, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- FARNICKA M. (2010), Nowe pokolenie – nowy priorytet w rozwoju społecznym. Psychologia Rozwojowa (w druku).
- GURBA E. (2000), Wczesna dorosłość, [w:] red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Psychologia rozwoju człowieka, t. 2, PWN, Warszawa.
- KOWALIK S. (2002), Rozwój społeczny, [w:] red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Psychologia rozwoju człowieka, t. 3, PWN, Warszawa.
- LEVINSON P. J. (1978), The seasons of a man's life, Knopf, New York.
- LIBERSKA H. (2004), Perspektywy temporalne młodzieży. Wybrane uwarunkowania. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- NOSAL Cz., BALCAR B. (2004), Czas psychologiczny: wymiary, struktura konsekwencji, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, Warszawa.
- OBUCHOWSKI K. (1993), Człowiek intencjonalny, PWN, Warszawa.
- OBUCHOWSKI K. (2000), Galaktyka potrzeb, Zysk i S-ka, Poznań.
- PERVIN L. A. (2002), Psychologia osobowości, GWP, Gdańsk.
- PEETERS G., HENDRICK A. (1998), Alternative cognitive programs underlying self-other and other-other comparisons. International Review of Social Psychology, nr 11.
- POSPISZYL K. (2007), Psychopatia, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa.
- RADOCHOŃSKI M. (2009), Psychopatologia życia emocjonalnego dzieci i młodzieży, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.

- ROSTOWSKA T. (1995), Transmisja międzypokoleniowa w rodzinie w zakresie wybranych wymiarów osobowości, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- TOMASZEWSKI T. (1984), Ślady i wzorce, WSiP, Warszawa.
- TREMPAŁA J. (2000), Modele rozwoju psychicznego czas i zmiana, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz.
- TROMMSDORF G. (1994), Future time perspective and control orientation: social conditions and consequences, [w:] red. Z. Zaleski, Psychology of Future Orientation, Towarzystwo Naukowe KUL Lublin.
- TYSZKOWA M. (1985), Rola rodziny w kształtowaniu się wyobrażeń o własnej przyszłości i aspiracji życiowych dzieci i młodzieży, [w:] red. M. Tyszkowa, Rozwój dziecka w rodzinie i poza rodziną, Wydawnictwo UAM, Poznań.
- TYSZKOWA M. (1988), Rozwój psychiczny jednostki jako proces strukturacji i restrukturacji doświadczenia, [w:] red. M. Tyszkowa, Rozwój człowieka w ciągu życia, PWN, Warszawa.
- TYSZKOWA M. (1993), Wyobrażenia młodzieży na temat własnych perspektyw życiowych a zmiany społeczno-gospodarcze w Polsce. Kolokwia Psychologiczne, nr 2.
- ZIEMSKA M. (1975), Rodzina a osobowość, Wiedza Powszechna, Warszawa.

Marzanna Farnicka

YOUNG ADULTS FACING THEIR FUTURE

Abstract

This article presents the results of research carried out among a group of young adults from foster families and their peers from natural families. The main focus of the research was comparing the factors influencing young people's adaptation. Both groups of young adults, from foster families as well as from natural ones, were compared in relation to creating own aims and own paths of development. The changes in the sphere of the evaluation of future events among young adults from foster families are of major importance for social optimization of their life. The result of the research may bear great significance for social prevention, according to which new ways of optimizing the developmental path for people threatened by social exclusion are searched for. At the same time it may also facilitate searching for and defining the best ways of changing young adults' temporal perspective.